

Peter Jung, Der k.u.k. Wüstenkrieg: Österreich-Ungarn im Vorderen Orient 1915-1918, Graz-Wien-Köln: Styria Verlag, 1992, 198 s.

Bilge KARBI
(Yıldız Teknik Üniversitesi)

Giriş

Bu değerlendirme yazısında Peter Jung'un Türkçeye "Kayserlik ve Krallık Çöl Savaşı: Avusturya-Macaristan Yakın Doğu'da 1915-1918" şeklinde tercüme edilebilir eseri ele alınmıştır.

Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan, Birinci Dünya Savaşı'na müttefik olarak katılan ve savaşın sonunda aynı kaderi paylaşarak dağılan iki imparatorluktur. Almanya gibi askeri, mali, iktisadi, teknolojik açılardan son derecede gelişmiş bir devletin müttefiki olan bu iki imparatorluk savaş sırasında birçok alanda Almanya'nın desteğine ihtiyaç duymuştur. Nitekim Osmanlı Devleti'nin ve Avusturya-Macaristan'ın Almanya ile geçmişten gelen güçlü işbirlikleri savaş sırasında Almanya'nın yardımları neticesinde daha da gelişmiştir. Bu durum savaşla alakalı tarihyazımına da yansımıştır. Türkiye'de, Osmanlı Devleti'nin müttefikleri ile alakalı yapılan çalışmalarda Almanya başı çekmiş; Avusturya-Macaristan ile kurulan ittifak gölgede kalmıştır. Oysaki Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan arasında da, özellikle savaşın sonuna doğru gittikçe artan, ittifak gereği yakın ilişkiler kurulmuştur. Bunlar iki büyük başlık altında toplanırsa, birincisi savaş nedeniyle ilk sırada gelen askeri; ikincisi ise hem ittifak hem de Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Devleti'ne yönelik olan nüfuz politikaları sonucunda gelişip çeşitlenen iktisadi ve sosyo-kültürel temelli ilişkilerdir. Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti ittifakında aydınlatılmayı bekleyen birçok konu bulunmaktadır. Jung'un eseri Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan ittifakını, özellikle askeri tarih alanında yaşanan gelişmeleri ele aldığından bu boşluğu birçok yönden doldurmasıyla dikkate değerdir.

İki imparatorluk arasındaki askeri ilişkiler, askeri ticaret ve cephelere gönderilen askeri birlikler çerçevesinde şekillenmiştir. Osmanlı Devleti, ortak düşman Rusya'ya karşı savaşmak üzere Galiçya Cephesi'ne iki tümen göndermiştir. Avusturya-Macaristan da Osmanlı Devleti'nin çeşitli cephelerine topçu birlikleri, kayak ekibi, sıhhi birlikler sevk etmiş; aynı zamanda iki devlet arasında Skoda'nın başını çektiği aktif bir askeri ticaret yapılmıştır.

Peter Jung'un Eseri Çerçevesinde Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan İttifakının Askeri Boyutu

1955 doğumlu Peter Jung'un kitabı kendisinin doktora çalışmasıdır. Doktora tezini Viyana Üniversitesi Tarih Bölümünde, Birinci Dünya Savaşı ile alakalı birçok çalışması olan Prof. Dr. Wolfdieter Bihl danışmanlığında tamamlayan yazar, Avusturya Devlet Ar-

şivi'nin Savaş Arşivi (Kriegsarchiv-KA) bölümünde uzman olarak çalışmıştır. Jung, 2003 yılındaki vefatına kadar askeri tarih alanında çalışmalar yapmaya devam etmiştir. Peter Jung'un eseri, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan devletleri arasındaki askeri ilişkilerin önemli bir kısmını kapsamaktadır.

Kitap, kronolojik olarak kurgulanmış ve altı bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerde 1915-1918 arasında Avusturya-Macaristan'dan Osmanlı cephelerine gönderilen birliklerin cephelerdeki faaliyetleri ele alınmaktadır. Nitekim Jung çalışmasını bu birliklerde görev yapmış olan subaylara ve askerlere ithaf etmektedir. Jung yukarıda da bahsedildiği gibi Savaş Arşivi'nde görevli olduğundan bu arşivdeki belgelerden çokça istifade etmiştir. Avusturya-Macaristan Savaş Bakanlığı (k.u.k. Kriegsministerium), Ordu Başkomutanlığı (Armeeoberkommando), İstihbarat Bürosu (Evidenzbureau) kullandığı arşiv fonlarından ilk sırada gelenlerdir.

Kitabın birinci bölümünde, 1914 yazından Osmanlı Devleti'nin savaşa girişine kadar olan kısa döneme değinilmiştir. Bölümün girişinde Avusturya-Macaristan'ın İstanbul'daki iki önemli temsilcisinden kısaca bahsedilmektedir. Bunlardan ilki İtalyan asıllı Büyükelçi Markgraf von Pallavicini, diğeri ise Leh asıllı Askeri Ataşe Josef Pomiankowski'dir. Özellikle Pomiankowski, askeri alandaki faaliyetleri ve savaş sonrası kaleme aldığı hatıratı sebebiyle Jung'un atıfta bulunduğu kişilerin başında gelmektedir.¹ Bu bölümde Osmanlı Devleti'nin savaşa dahil olması, Alman Goeben ve Breaslau gemilerinin Karadeniz'e gelişi ve ardından yaşanan gelişmeler bağlamında ele alınmaktadır. 2 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı Devleti ve Almanya arasında bir ittifak anlaşması imzalanmış olsa da, Osmanlı Devleti tarafsızlığını sürdürmeye devam ederek savaşa aktif olarak henüz katılmamıştı. Jung'un belirttiğine göre Merkezi Devletler Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil olması için çaba harcarlarken İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'nin, siparişi önceden verilmiş olan savaş gemilerinin teslimatı nedeniyle İngiltere ile arasının bozuk olmasına rağmen, tarafsız kalabilmesi için çabalamaktaydı. Osmanlı Devleti'nin savaşa aktif olarak dâhil olması Jung'a göre Alman büyükelçisi Wangenheim'in Sadrazam Said Halim Paşa ile yaptığı görüşmelerin başarısız olması nedeniyle *triumvirat* olarak adlandırılan Enver Paşa, Talat Bey ve Cemal Paşa ile görüşmeleri sürdürmesi ve Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi karşılığında verilecek olan kredi, savaş malzemesi ve askeri birlikler gönderilmesi teminatı sayesinde gerçekleşmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Kasım 1914'te savaşa aktif biçimde dâhil olduktan sonraki gelişmeleri içeren ikinci bölümde Jung, bir taraftan Osmanlı ordusunun genel durumu hakkında bilgi vermekte bir taraftan da Osmanlı Devleti'nin ge-

¹ Josef Pomiankowski, *Der Zusammenbruch des Ottomanischen Reiches: Erinnerungen an die Türkei aus der Zeit des Weltkrieges*, Viyana: Amalthe Verlag, 1928. Kitabın Türkçe çevirisi için: çev. Kemal Turan, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü: 1914-1918 I. Dünya Savaşı*, İstanbul: Kayhan Yayınları, 2003.

niş toprakları ile olumsuz askeri koşullarına dikkat çekmektedir. Örneğin demiryolları ve menzillerdeki eksiklikler ilk sırada gelen yetersizliklerdi. Jung, bu bölümden itibaren Avusturya-Macaristan ile Osmanlı Devleti askeri işbirliğinin içeriğine değinmeye başlamaktadır. Yazara göre Avusturya-Macaristan, savaşın ilk aylarında, tıpkı Almanya gibi, Osmanlı Devleti'ne askeri destek sağlayarak itibarını artırma fırsatı yakalamıştır. Jung, bu fırsatı gerçekleştirmek için hareket eden Avusturya-Macaristan'ın attığı adımlardan örnekler vermektedir. Petrol uzmanı olan Macar asıllı Georg Gondos ile arkadaşı hukukçu Dr. Paul Michael Simon'un Osmanlı Devleti'ndeki sabotaj faaliyetleri bu çabaya örnektir. Gondos ve Simon, Avusturya-Macaristan Savaş Bakanlığı'na İngilizlerin elinde bulunan Gemsa'daki petrol kuyularına bir sabotaj operasyonu düzenleme teklifinde bulunurlar ve önerileri kabul edilince Gemsa'ya gelerek burada petrol kuyularını tahrip ederler. Yine aynı dönemde Kafkas cephesinde Ruslara karşı savaşmakta olan Osmanlı birliklerine kayak eğitimi vermek üzere Avusturya'dan bu cepheye kayak ekibi gönderilir. Kayak ekibinin başı olan Dr. Viktor Pietschmann ve diğer ekip üyeleri Osmanlı birliklerine kayak eğitimi vermişlerdir.

1915-1916 yılları savaşın derinleştiği ve dolayısıyla ittifakın ve askeri ilişkilerin geliştiği bir süreçtir. Kitabın üçüncü bölümünde Jung, Çanakkale cephesini bölümün başlığına taşıyarak bu cephedeki Avusturya-Macaristan faaliyetlerine değinmiştir. Çanakkale cephesinde yaşananlar, başta Osmanlı Devleti olmak üzere savaşa katılan tüm devletleri yakından ilgilendirdiğinden kitapta cephedeki gelişmelere yer verilmektedir. Bu bölümün girişinde, tıpkı bir önceki bölümde olduğu gibi, Osmanlı cephelerindeki genel askeri durumdan kısaca bahsedilmiştir. 1915 yılının sonlarına doğru gelindiğinde Sırbistan'a yapılan bir harekât ile Osmanlı Devleti'nin müttefikleri Almanya ve Avusturya-Macaristan ile olan askeri işbirliği de tam anlamıyla başladığından bu bir dönüm noktasıdır. Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan'dan ilk talebi 30,5 cm'lik havan ve 15 cm'lik obüs bataryalarının Çanakkale cephesine gönderilmesidir. Ancak Osmanlı hükümetinin taleplerinin hepsi gerek bürokratik bazı aksaklıklar gerek mali sorunlar nedeniyle eksiksiz yerine getirilememiştir. Örneğin talep edilen 30,5 cm'lik batarya ulaşım şartları uygun olmadığı için gönderilememiş; onun yerine 24 cm'lik batarya uygun görülmüştür.

Jung, hangi bataryaların hangi tarihlerde geldiği ve hangi cephelerde kullanıldığı hakkında kitap ilerledikçe bilgi vermektedir. Bu bilgiler her batarya için hazırlanan günlüklerden edinilmiştir. Örneğin, 24 cm'lik bataryanın Osmanlı Devleti'ne intikali ve bataryanın katıldığı çarpışmalar hakkında bilgi vermek için *Tagebuchauszüge der k.u.k. 24-cm- Mörserbatterie Nr.9* başlıklı batarya günlüğünden istifade edilmiştir.

Kitabın dördüncü bölümü, Avusturya-Macaristan birliklerinin Osmanlı cephelerinde sayısını arttırdığı 1916 yılındaki gelişmelere ayrılmıştır. 1915 yılının sonunda demiryolu bağlantısının sağlanması sayesinde Avusturya-Ma-

caristan'ın bir numaralı ağır sanayi firması olan Skoda ile Osmanlı hükümeti arasındaki siparişler hayata geçirilmiştir. Aslında savaştan önce başlamış olan Osmanlı hükümeti ve Skoda arasındaki ticaret savaş ile daha da pekişmiştir. Kasım 1915'te Skoda ile Osmanlı hükümeti arasında 72 adet (18 batarya) 7,5cm M 15 dağ topu, 48 adet (12 batarya) 10 cm M 16 dağ obüsü ve her biri için 1500 atış cephane sipariş sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşmelerin savaş koşulları nedeniyle revize edildiğini belirtmek gerekir. 1916 yılında müttefik iki imparatorluk arasında yaşanan en dikkat çekici gelişme Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph'in Sina-Filistin cephesine Avusturya-Macaristan topçu birlikleri gönderme kararıdır.² Nitekim Peter Jung'un eserinin temelinde Sina-Filistin cephesine gönderilen bu birliklerin faaliyetleri yer alır. 1916 yılında bataryalar haricinde sıhhi birlikler, motorlu araçlar da bu yılda Osmanlı Devleti'ne gönderilen askeri destek arasındadır. 1916 yılının yaz aylarında Osmanlı hükümeti de Galiçya Cephesi'ne 19. ve 20. tümenlerini göndermiştir. Peter Jung'un belirttiğine göre, Osmanlı birliklerinin Galiçya Cephesi'ne gönderilmesi ilk olarak Şubat 1916 tarihinde Avusturya-Macaristan Genelkurmay Başkanlığı tarafından talep edilmiş ve Enver Paşa bu talebi hemen kabul etmiş olsa da, birliklerin gönderilmesi kararı Enver Paşa tarafından sürüncemede bırakılınca Avusturya-Macaristan bu talebinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Ancak aradan geçen aylar sonrasında Brussilow Taarruzu'nun ağır hasarı neticesine Avusturya-Macaristan birlik sayısı açısından zor durumda kalınca Enver Paşa'ya bu teklif tekrar yapılmış ve Enver Paşa da bunun üzerine birlikleri hemen göndermiştir.³ Peter Jung eserinde Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Devleti'ndeki askeri varlığı ve faaliyetleri üzerinde durduğundan Galiçya cephesine gönderilen Osmanlı birlikleri hakkında ayrıntılı bilgi vermemiştir.⁴

Eserin beşinci bölümü savaşın 1917 yılına ait gelişmelerini içerir. Bu bölümde yine 1917 yılında Osmanlı cephelerindeki genel askeri durum hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra ise, Avusturya-Macaristan birliklerinin Osmanlı cephelerindeki faaliyetlerine değinilmektedir. 24 cm, Nr. 9 havan bataryası, Obüs bataryası Nr. 36, Marno dağ obüs tümeni, 10 cm top bataryası Nr. 20, motorlu taşıtlar, sıhhi birlikler, eğitim müfrezesi ile 1917 yılında Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Devleti'nde fark edilebilir derecede etkili bir askeri

² Sina-Filistin ve Çanakkale cephelerinde Avusturya-Macaristan topçu bataryaları hakkında Peter Jung'un eseri ve Pomiankowski'nin hatıratı çerçevesinde yazılmış Türkçe bir eser de bulunmaktadır. Tosun Saral, Emre Saral, *Çanakkale ve Sina-Filistin Cephelerinde Avusturya-Macaristan Ordusu Topçu Bataryaları*, Ankara: Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, 2012.

³ Osmanlı birliklerinin Galiçya Cephesi'ne gönderilmesi kararı hakkında bir diğer çalışma için bkz. Bilge Karbi, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan Askeri Yardımlarına Bir Örnek: Osmanlı Birliklerinin Galiçya Cephesi'ne Gönderilmesi Kararı Etrafındaki Tartışmalar", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 20 (2016), s. 193-206.

⁴ Osmanlı birliklerinin Galiçya Cephesi'ndeki faaliyetleri hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz. Oya Dağlar Macar, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordularının Galiçya Cephesi'ne Gönderilmesi ve Cephe Gerisinde Yaşananlar", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, 5(10) 2006, s. 45-76.

varlığı söz konusudur. 1917 aynı zamanda Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Devleti'ndeki iktisadi faaliyetlerini de arttırdığı bir yıl olmuştur. Peter Jung da eserinde Avusturya-Macaristan Savaş Bakanlığı'nın iktisadi faaliyetlerine yer vermiştir. Örneğin, askeri malzeme siparişlerinin devamlılığı için Osmanlı Devleti'ndeki madenler daha da önem kazanmıştır. Avusturya-Macaristan Savaş Bakanlığı Osmanlı Devleti'ndeki iktisadi etkinliğini artırmak için bakanlık içerisinde *Orient Abteilung* adı altında ayrı bir birim kurmuştur. Bu birimin altında oluşturulan çeşitli gruplar ile Osmanlı hükümeti ve Avusturya-Macaristan Savaş Bakanlığı arasındaki ilişkiler güçlendirilmiştir.

Kitabın altıncı ve son bölümünde savaşın son yılına değinilmiştir. Bu bölümde öncelikle Osmanlı Devleti'nin iç durumundan bahsedilmektedir. Savaşın 1918 yılında en önemli gelişmelerinden biri şüphesiz Rusya'nın 1917 sonunda savaştan çekilmesidir. Peter Jung da bölümün girişinde buna yer vermiştir. Bunu takiben, yine aynı şekilde, bir önceki bölümde de sayılan Avusturya-Macaristan birliklerinin cephelerdeki faaliyetlerinden bahsetmiştir. İmparator Karl ve eşi Zita'nın İstanbul ziyaretlerine de bu bölümde yer verilmiştir. Savaş 1918 yılının sonlarına gelindiğinde İttifak devletlerinin cephelerde ardına aldıkları galibiyetler ile sonlanmıştır. Avusturya-Macaristan'ın Sina-Filistin cephesinde bulunan birlikleri de İngilizlerin bu yıldaki öldürücü darbesine maruz kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin Mondros Ateşkes Anlaşması ile 30 Ekim 1918 tarihinde savaştan çekilmesi neticesinde Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı topraklarındaki birlikleri önce İstanbul'a oradan da Viyana'ya doğru yola çıkmışlardır. Birliklerin Osmanlı Devleti'nden ayrılmaları 1919 yılının Ocak ayını bulmuştur. Jung, birliklerin Avusturya'ya geri dönüşlerinin ne şekilde gerçekleştiğine de değinmektedir.

Kitabın bir sonuç bölümü bulunmamaktadır. Jung bir sonuç veya değerlendirme yazmak yerine yarım paragraflık bir bölüm ile Osmanlı cephelerinde savaşmış askerlerin ve subayların mezarlarının nerelerde buldukları hakkında kısaca bilgi vermiştir. Savaşın son bulması ve birliklerin Avusturya'ya geri dönmeleri süreci de kitabın sonuç kısmını oluşturmaktadır. Ekler kısmında ise, 1914-1918 arasında Osmanlı Devleti'nde bulunan birlikler, kişiler ve gemilerin bir listesi kronolojik olarak bulunmaktadır. Bu liste sayesinde Osmanlı cephelerine gönderilen birliklere toplu şekilde ulaşılabilir. Kitabın sonuna bir de Avusturya-Macaristan birliklerinin katıldığı cephelerin haritaları eklenmiştir. Çalışmanın beşinci bölümünde ayrıca çeşitli cephelerden ve İstanbul'dan fotoğraflar bulunmaktadır.

Kitabın içeriği hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında kronolojik olarak düzenlenen bölümlerde öncelikle Osmanlı Devleti'nin genel askeri durumu hakkında bilgi verilmiş; daha sonra da Avusturya-Macaristan birliklerinin Osmanlı cephelerindeki askeri faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Kitabın içeriği genel olarak bu şekilde kurgulanmıştır. Eserde kronolojik bir yöntem

kullanılması savaş dönemi ele alındığından neredeyse bir zorunluluktur. Nitekim birliklerin yerleri savaş sırasında sürekli değişmiştir. Örneğin, ilk önce Çanakkale cephesine gönderilen bataryaların bir kısmı daha sonra İzmir'e gönderilmiştir. Bataryaların bu takibi de ancak kronolojik bir sıra ile mümkün olabilirdi. Bir askeri tarih çalışması olan bu eserin ana gövdesini söz konusu bataryaların Osmanlı cephelerindeki askeri faaliyetleri oluşturmuştur. Bunun yanında Jung, iki imparatorluk arasında yaşanan ancak askeri ilişkiler ile doğrudan bir bağlantısı olmayan bazı gelişmelere de yer vermiştir. Örneğin İstanbul'daki Avusturya-Macaristan askeri ataşeliğinin Pomiankowski önderliğinde gerçekleştirdiği iktisadi faaliyetlerden örnekler, Avusturya-Macaristan İmparatoru Karl ve eşi Zita'nın İstanbul seyahati bunlardan dikkat çekenlerdir.

Genel Değerlendirme

Askeri kavram ve terimlere son derece aşina olan Peter Jung bu bilgisinden ve Savaş Arşivi'nde çalışıyor olmanın getirdiği faydalardan cömertçe yararlandığı bu eseri ile askeri tarih alanına dikkate değer bir örnek sunmuştur. Kitap konu ile alakalı olan Almanca literatüre büyük bir katkı sağlamıştır. Ancak Peter Jung'un eserinde Türkçe ve Osmanlıca ne ikincil literatür ne de arşiv kaynağı kullanmış olması eseri tek taraf ile sınırlamış; bu yüzden Osmanlı Devleti *pasif* olarak resmedilmiştir. İttifak yapısı gereği çift taraflı bir bakış açısı gerektirdiğinden Jung'un eserinde Osmanlı arşiv kaynakları veya ikincil kaynakların yokluğu hissedilmektedir. Bunun yanında Avusturya Devlet Arşivi'nin diğer bir kolu olan Siyasi Arşiv (Haus-, Hof- und Staatsarchiv-HHStA)'de bulunan askeri tarih ile alakalı belgelerin ve Avusturya-Macaristan süreli yayınlarının da kitapta kullanılması sayesinde konu daha detaylı ve çok yönlü ele alınabilirdi.

Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan ittifakı şüphesiz birçok başlık altında ele alınabilir. Peter Jung'un eseri askeri tarih alanı için önemli bir örnektir. Savaşın yüzüncü yılında bulunduğumuz bu dönemde Jung'un eseri Türkiye'de konu ile alakalı yapılmış çalışmalar arasında hak ettiği değeri görmelidir. Bu bakımdan eser Türkçeye çevrilerek daha geniş kitlelere ulaştırılmalıdır.